

Norske Slægtsnavne,

Der udkom i 1873 en Vejviser for Kristiania. Den oplyser om, hvor enhver af stadens husfædre og selvstændige forretnings-drivende ere at finde. Ved eftersyn i denne bog bliver det ofte en ganske brysom sag at hitte den man søger. Ikke sjælden maa forsøget opgives som ganske haabløst. Aarsagen hertil er, at saamange af vore ærede medborgere have samme eller omtrent samme navn, at det er meget vanskeligere at skelne imellem en stor del af dem end imellem beboerne af andre Evropæiske stæder.

Det løseligste eftersyn — og en nøjagtig tælling er naturligvis kun tidsspilde — vil overtyde enhver om denne synderlighed. Det lille skrift er trykt saaledes, at hver spalte inneholder omtrent 60 navne. Lægges dette forhold til grund for beregningen, vil der findes af navnet

personer	personer
Andersen, Andre- sen omtr. . . . . 300.	Johannesen, Johan- sen, Johnsen omtr. 330.
Christensen, Chri- stiansen omtr. . 240.	Jørgensen — 60.
Christoffersen omtr. 120.	Knudsen — 100.
Eriksen — 120.	Larsen — 240.
Gulbrandsen — 120.	Mathiesen — 50.
Halvorsen — 100.	Nielsen — 250.
Hansen — 400.	Olsen — 540.
Iversen — 60.	Petersen, Pedersen omtr. . . . . 300.
Jakobsen — 90.	Thoresen . . . . . 60.
Jensen — 150.	

Navnene Mortensen, Mikkelsen, Helgesen, Henriksen, Sørensen, Svensen, Tomesen m. m. fl. ere ogsaa meget frugtbare paa forvexlinger, endskønt ikke i den grad at de kunne hamle op med de ovenførte.

Vistnok mærker man af bogen, at ikke enhver af de 5—600, der benævnes Olsen, skriver sig saaledes. Der findes ogsaa Olson, Ohlson, Ohlsen og kanske flere kruseduller. Men disse afvigelser gøre ikke adskillelsen lettere; det er kun fejltagelserne, som derved end mere fremmes. De fleste mennesker ere uopmærksomme paa disse skrivemaader. I udtalen kunne de jo ikke fastholdes.

Den der sysler med folketællings-statistik, vil dog ikke inbilde sig at Olsenernes tal i Kristiania inskrænker sig til imellem 5 og 600. Man maa erindre at disse flere hundre personer, som i listen opføres med samme navn, kun ere hovedpersonerne i en husholdning. Regnes deres hustruer, børn og andre paarørende med, vil mantallet stige til tusener. Tager man end videre hensyn til at det samme forhold gentager sig i alle Norges købstæder og landsbygder, staa vi over for den ganske særegne kængserning: at en stor del af folket ikke har saadanne slægts-navne, at der er nogen rimelighed i at genkænne dem eller hitte rede paa dem.

Det er let at fremføre snus-fornuftige betragtninger om at navnet skæmmer ingen. Enhver kan opvise ubestridelige eksempler paa, at det er lykkets en John Ericson eller Christina Nilson at gøre sit ganske gængse navn saa berømt, at det genlyder over den hele verden, hvor videnskab eller konst agtes. De vilde vist ikke bytte dette simple navn med det mest sjældne eller højadeligste.

Men disse sjældne fugle afgive ingen regel. Det glimrende lod, de have vunnet i uddelingen af jordens

goder, kan ikke trøste en fattig navne for det tab, han kan have lidt ved en forvexling. Det dæmper ikke ærgrelsen over at det har vist sig umuligt at finde den man søger. Dersom man sender et pengebeløb til en brav ven af navnet Andersen, og det falder i hænderne paa en spitsbub af samme navn, er der liden trøst i at læse et æventyr af den store Danske digter H. C. A. Dersom en Norsk Erikson er død i Amerika og hans formue gaar tabt for hans paarørende hjemme, fordi de ikke kunne bevise sit slægtskab, er der liden opmuntring at finde i Ericsons storhed.

Ulemperne ved navne-forvexling ere dog kun i sin begyndelse. Saa længe folk flytte lidet, kænner enhver sine granner, enten de have et tydeligt navn eller saagodtsom intet. I smaa byer og bygder kænner folk hverandre tilstrækkeligt. De ubetydeligste tegn ere nok til kænssel. Det er næsten som tæften hos hundene. Men ganske besværligere blive ulejlighederne af forvexling, naar man bor i en stad med 100,000 invaanere. Endnu paatagligere bliver ulemperne, naar ens slægt findes i flere verdensparter, eller forretningskredsen er saa udstrakt.

Den virkelige udvikling er derfor denne, at i de ældste tider og under de simpleste forholde havde man ingen slægtsnavne. Man følede ikke nogen fornødenhed af saadan vidtløftighed. Tyrker, Araber og i det hele Muhamedaner hjælpe sig med ét navn. Det har saa hellig klang som muligt, t. ex. Musa (Moses), Eyub (Job), Nur-eddin (troens lys), Nasr-eddin (troens værn), Abd-Allah (Guds tjener). Ti det er for deres demokratiske gudsfrygt ligegyldigt af hvilke forældre en troende er født. Sultanen kan desuden gjøre en æseldriver til statsminister. Gud finder naturligvis den salige døde, i hvilken uselhed han end i livet

skjulte sig. Stundom finder rigtignok Tyrken sig nødsaget til, ligesom de Norske, at tilføje, hvis søn *oghlu* en person er, ligesom Araberen det ligebetydende *ibn*. Men familienavn bliver det dog ikke. Det ofte ganske lange navn er kun et personligt klængenavn. Ofte er det ogsaa i sin betydning (Slagteren, den Skeløjede) ligesaalidet smigrende som de øgenavne, Kristianiasluskerne og gadegutterne give hverandre (Loppa o. s. v.). Alligevel er ogsaa denne adskillelse til nytte. Kristiania politi bekæntgjorde engang en liste paa omtrent hundre slige kæle-navne, som vare tilfalte de mest bekænte smaa og store skjere.

Ti naar forholdene blive mere udviklede, hvilket ogsaa vil sige mere inviklede, forslaar ikke det simpleste system. Man nødes til med mere omhu at gøre sig forstaaet. Man maa tvinge folk til at tale tydeligt. Jøderne brugte ogsaa i sin uafhængigheds dage kun ét navn t. ex. Isak. I det højeste tilføjede de ben Abraham (A's søn). Paa dette simple vis fortore de ogsaa, efter at være adspredte i udlændigheden. Men da Tyskland blev oversvømmet af tusener Isaker og Abrahamer kunde ingen finde greje mellem dem. Sagen blev det forretningsdrivende folk utaalelig og regeringerne for broget. Bedragerierne bleve for mange, tabene for store. Men det var i de store Preussiske Fritzers gamle korporal-tid. Deres styrelse gjorde da ingen vidtløftige omstændigheder. En allernaadigst forordning paalagde enhver Israelit innen en vis tidsfrist at antage et slægtsnavn. Mod en saadan stormægtig anordning nyttede det ikke at mukke. Jøderne ikke alene efterkom befalingen, men mange valgte sig ogsaa rent Tyske navne, istedetfor de Hebraiske. Disse Rothschilder, Heiner, Goldschmidter ere siden blevene verdensberømte. Et nyt skridt var gjort til den nationale tilnærmelse, hvoraf al fremgang er afhængig.

I flere arméer har man nok anvendt en lignende faderlig omhu for at skelne imellem de unge soldater. Rekruten opfordres til at opgive sit tilnavn. Havde han intet, eller kunde han ikke finde paa noget, hjalp officeren hans enfoldighed. Hos os nævnes derimod de soldater, der i rullen kun findes med døbenavn, baade af sine befalingsmænd og mellem sig selv efter enhvers nummer. Den overordnede plejer saaledes ikke blot at tiltale en soldat som: Du fem og tyve, men flere af os have vistnok hørt en uskyldig hustru sige: „jeg er en sextens kone“.

Vi have allerede mærket hos os spor af denne moderne trang til slægtsnavne. Dersom den ikke, ligesom hos Jøderne, føles af vedkommende selv udgaar forandringen fra hans omgivelser. En gadegut eller slusk kan t. ex. godt hjælpe sig med kun at hede Ole eller Per. Mere vilde være altfor fornemt, og ved mange lejligheder ganske brysomt, nemlig naar man ikke ønskede strax at genkønes. Men netop naar en saadan gut er bleven politiet bekendt ved mere end en skøjerstreg, er det meget ubekvemt for rettens vogtere ikke at vide yderligere navn paa angjældende end Ole eller højst med tillæg af Olsen. Saaledes har da de alvorligste lovkyndige taget den nyeste opfindelse til hjælp: de latterlige klængenavne, blandt hvilke flere allerede hare vundet en æresplads i Kristiania personalhistorie.

Ifølge den derved vundne erfaring er det dog ikke ganske lige behageligt enten vedkommende selv vælger sig et tilnavn, eller han lader sine kamrater eller uvenner paahænge sig det. Smagen om hvad der passer sig bedst, er i det siste tilfælde som oftest ganske modsat hos vedkommende og hans omgivelser. Hans egen smag kan maaske være mindre fint dannet, og altsaa hans valg mindre heldigt. Men han vilde

dog gøre det skikkeligt. Derimod erfarer han snart at kamraterne ikke have været saa velvillige.

Nationalitets-ideens udvikling og det deri begrundede maalstræv har i den siste tid fremkaldt en ikke ringe forandring i de Norske navne. Intil for nylig var det den almindeligste skik i hele den kristne verden at døbe børn med navne fra den hellige historie. De vare da enten Hebraiske fra det Gamle Testamente eller Grækiserede fra det Ny, eller helgennavne fra middelalderens kirkehistorie. Men naturligvis benyttedes ikke alle disse tusener af navne paa personer, der tildels vare den simple man ganske ubekante. Mængden af fædre kunde i sine børns navne blot hædre de mest anselige patriarker, apostler og national-helgener. Saaledes fik man de hundretusener af Jakob, Peter, Paul, Johannes og fremfor alt hos os Olav (Ola, Ole), i England Edward, i Sverige Erik o. s. v.

Da nu Prof. P. A. Munch i nationalitetstankens medfør anbefalede at gaa tilbage til vore forfædres halvforglemte hedenske navne, fandt ideen stor tilslutning. Sagaerne ransagedes for navne. Mest kom det an paa deres hjemlige klang. Fader og moder toge ikke ringeste hensyn til den vikings dyd eller udyd, hvis navn man optog i sin slægt. De moderne borgere stolede trygt paa, at sørøveriets dage vare forbi, og at der ingen fare var for at den unge pøde skulde vælge sin historiske navne til mønster. Dette navne-skitte var saaledes utvivlsomt uskyldigt og uskadeligt. Ingen modsatte sig at kirkebøgerne saaledes fik en mere Norsk klang.

Forandringen var endog praktisk bekvem. Det var en fordel, at en gut saaledes kom til at hede Rolf Olsen, da det var meget sjældnere end Ole Olsen eller Per Olsen. Der var da mindre sansynlig-

lighed for at et vigtigt brev til ham kunde falde i hænderne paa en ganske uvedkommende af samme navn. Ogsaa faren for at mistænkes af politiet eller onde naboer for en streg, der var forøvet af en aldeles fremmed Ole Olsen blev mindre.

Men i tilfælde af arve-tvist eller af forholde i fremmede lande og med hensyn til gamle begivenheder, hjalp døbenavnene intet. De gaa ikke i arv. De vise ikke folks herkomst. Det hele, som det Norske stræv i dette tilfælde vidnede om, var jo kun at angældende maatte være døbt, efterat den omhandlede folkeskik eller mode var opkommen.

Af de virkelige slægtsnavne, som alligevel findes her i landet, ere yderst faa fra oldtiden eller middelalderen bevarede. Slige som Darre, Galtung, der have vedligeholdt overleverelsen fra forfædrene, ere snart talte. Der ere nogle bønder paa oplandet, som nedstamme fra højættede Gæslinger eller Bratter, men have bortkastet navnet, endskønt de have vedligeholdt erindringen om den anselige herkomst og ere ikke lidet stolte af den. Flertallet af de Norske slægtsnavne have derimod nu et udenlandsk udseende. Fransk, Engelsk eller helst Tysk skrivesæt er det mest almindelige. Stundom fortæller navnet ligefrem, fra hvilken provins slægten skal være udgaat, saasom Friis, Holst, Meklenburg, Preus, Dyring, Westphal, Unger, Böhme, Beyer, Berner, Sachs, Franke.

Alligevel vilde det være en meget ukritisk historiker, som tog alle disse slægts-udledninger for den rene sanhed. Ligesom vi nu have et maalstræv raadende, hvorefter vi bør være os selv og se ud som Norske, saaledes var der unægtelig i vore nærmeste fædres tid en ganke modsat aand gældende. Næsten enhver Dansk og Norsk lagde an paa at være saa Tysk som muligt. Det var kulturen, det fine at nord-

boen, i det minste i maaden at bogstaver sit navn, saa ud som en Tysker. Det var derfor i forrige aarhundre ikke sjælden at en Norsk, som kom til formue og anseelse, antog et ram Tysk navn, hvorved hans ægte Norske herkomst skjultes. Dersom han virkelig som tilnavn betjente sig af et Dansk ord eller af et Norsk gaardsnavn, udstafferede han det i det minste med saa megen bogstaverings-pynt af *ch, ck, th, w* og deslige at det blev, om ikke nær nok ulæseligt, saa dog uforstaaeligt Dansk. Virkelig gammelnorske slægter, som Skanke, kom da til at se ud som invandrede Tyske Schancker. Om ordet ikke gav mening i Tysk, t. ex. Rasch, eller om navnet ikke, med al sin forskønnelse, kunde udtales af en Tysker (t. ex. Schweigaard = Shvejgar for Svejgå) fik være det samme. Den, som skrev sig saaledes, men som udtalte sit navn paa langt simplere Norsk, havde dog vist vilje til at synes at være udenlandsk.

Denne omskabelse er gaat saa vidt at den virkelig har narret, om ikke Tyskerne, saa dog os invænder. Man hører nu ofte udtalt den tanke, og ingenlunde som smigreri, at alle æmbetsmænds-slægter og alle byborgere i grunden ere fremmede inflyttinger. „Deres navne røbe jo tydeligt at de ere invandrede. Nogle maaske allerede i gamle dage som Hauseatiske handlende og haandværkere. De fleste have vel siden i Dansketitiden trængt sig in som Holstenske lykkesøgere og bondeplagere. Man ser jo at de maa være forløbne Tysker!“

Alligevel er det let at bevise, at en saadan forestilling i mange tilfælde er aldeles falsk. Saaledes stode vel de fleste i den formening, at den slægt, der kaldte sig Vogt, nedstammede fra det store fædreland. Men da Statsraad Jørgen H. V.'s levnetsløb udkom, for-

klarede han oprigtigen at hans fader hed Nilsen, men som ældre man havde antaget navnet Vogt, uden at sønnen med sikkerhed tør angive hvorfor.

I øvrigt behøve Skandinaverne ikke altfor meget at skamme sig over at de engang i smaa udvortes-heder have efterabet udlandet. Det er utvivlsomt fornemt eller aristokratisk i England, ja endog i Amerika, at bære et Fransk navn, der t. ex. skrev sig fra den Normanniske erobring.

Et navn, som endes paa ville eller begynder med Fitz, gælder derfor som gillere end de ganske ligebetydende innenlandske endestavelser ton og son, og det uagtet man ikke skulde tro at det kunde være behageligt at mindes om fædrelandets voldelige intagelse og senere fortryk. Heller ikke tages der hensyn til at enhver Engelskman eller Yanki frit kan kalde sig som han selv lyster. Der ere altsaa sikkert blandt de Engelsktalende tusener med Franskagtige navne, uagtet de ikke kunne antages at have en Fransk blodsdraabe i sine aarer.

Denne mode at foretrække det udenlandske oplyses maaske bedst ved en bekant historie, der fortælles baade i Rusland og i Danmark om en fortjent inlænding, der af sin meget Tysksindede Kejser eller Konge fik tilladelse til at udbede sig en gunstbevisning. Den vittige patriot ytrede da ønske om at omskabes til Tysk. Siden vilde jo al videre forfremmelse falde af sig selv! Historien er lige mulig i begge riger, fordi de begge styres af denne Oldenborgæt, som med den mærkeligste standhaftighed vedligeholdte sin oprindelige Tyskhed. De talede paa sit slot daglig Tysk. Ved æmbetsbefordring i Rusland eller Danmark-Norge var det derfor en anbefaling, eller et betyg for duelighed, at være født i Tyskland, eller dog at være født af Tyske forældre. Da begge

stater derhos ejede de tildels Tyske provinser Slesvig-Holsten og Lifland-Kurland, bleve disses invaanere regenternes privilegerede kælebørn.

Men ogsaa hos de økonomisk uafhængige næringsdrivende gjorde fortyskelsen sig gældende. Ti under den lidet udviklede samfærsel strakte de nordiske folkeslags handelsfærder sig vanligvis kun til Nordtysklands søhavne.

Dersom efterhaanden den stigende samfærsel aabenbarer nødvendigheden af at idet minste byboerne antage slægtsnavne, vil der behøves en god del ny saadanne. Den opfindsomhed, som dertil skal paakræves, vil nok enhver vedkommende selv kunne afgive, om han end inskrænker sig til de hjemlige ord. Der er nu ingen grund til at frygte for, at borgerne i den anledning skulde nødes til at maskere sig, enten som Tyskere eller andre udlændinger. Man har nok af Norske ord at vælge blandt.

Den uhyre masse af slægtsnavne, som af andre folkeslag bruges, høre nemlig til nogle faa klasser. Enhver af disse har en uhyre omfatning:

1. Navne, som udtrykke herkomst, ikke blot D. Peterson, T. Peters, Petri, Petrée, men ogsaa Fr. Pierrot, Sp. Perez, fremdeles S. Abelin, Frantzén, R. Romanov, Ignatiev, E. Mac Adam, Fitz-James, Gr. Markopulos, It. Guidotti, Antonelli og fl. i det uendelige.

2. Navne, som betegne et sted, der enten er vedkommendes fødested eller ejendomsgaard. Heraf kommer nu det Franske *de* og Tyske *von*, da de adelige ejere ikke brugte at kalde sig som nu hos os t. ex. Rustad, men rettere, eller mere beskedent, af Rustad.

Dog benyttede man i fortiden ogsaa andre stedsnavne t. ex. hele provinsens eller bygdens og i saa fald oftest med den ældgamle endelse *ing*, saasom

Skaaning, Falsfring, Samsing. Andre benævnte sig efter en annen natur-mærkelighed nær sit fødested: en flod, et bjerg, en sjø. Saaledes ere mange Svenske slægtsnavne dannede af Vener og Vetter.

3. Navne, der betegne en naturgenstand, et dyr eller en plante, som vedkommende bruger til bomærke paa sine ting, i sit signet, fordum paa sit skjold. Disse navne: Orning, Røstung (hvalros), Lind, Ros, Akeleje vare engang de mest omtalte hos os. I Sverige bruges de endnu i uoverskuelig mangfoldighed t. ex. Lind, Lindkvist, Lindrot, Lindgren, Lindlöv, Lindfors, Lindblad, Linné, Linder o. s. v.

4. Navne som betegne forfædrenes stand ere især i Tyskland saa almindelige, at Schmidt, Müller, Schulze, Schneider, Schröder ogsaa hos os have talrige forgreninger. De have dog ikke været saaledes inforlivede hos os, at de nu ere blevne oversatte eller efterlignede i vort sprog.

5. Navne, der udtrykke egenskaber, t. ex. farver, have været i brug blandt alle dannede folkeslag isaa lang tid, at flere af dem tilhøre historiens mest berømte slægter. Her er kun rum for nogle faa prøver: R. Tolstoj (tyk), Dolgorukij (langhaandet), Bezborodko (skæglos), T. Schwartz, Fr. Le Noir, Blanc, E. Swift, White, Black, Hol. Blauw, Sp. Cortez (høflig), It. Sforza, Malatesta. Endog den nu berømte Serbiske fyrsteæt, der i sit eget sprog kalder sig Jurje Czerni og paa Tyrkisk Kara-Gjorge, har i begge tungemaal kun betydningen af den sorte Georg. Ogsaa hos os høre Hvid, Flink, Glad og Rask til denne klasse af nationale tilnavne.

Nogle af disse siste slægtsnavne have vel oprindeligt været af de før omtalte øgenavne, som ere vedkommende paahængte af andre, ikke just venner. Siden har da slægten vedkænt sig dem, efterat stam-

faderen havde opnaat anseelse under den betegnelse. Saaledes véd man i det minste vist at det er tilgaaet i dette aarhundre med hin Serbiske fyrsteæt. End mere bekendte ere de politiske partinavne. De opfindes altid som grove skældsord af modpartiet: Gueux (tiggere), Sansculot (buxeløs), Decamisado (skjorteløs). Ogsaa om navnene Whig og Tory véd man, at de i førstningen betydede noget grovt blandt de Skotske og Irske bønder, skønt meningene om, hvad det var, ere noget afvigende. Alle vide dog, at de, som derved skulde krænkes, til slut have vedkænt sig navnene som uskadelige eller endog hæderlige.

Det er ogsaa bekendt nok at krigerske nationer have saavel i oldtiden som nu brugt at hædre sine helte med navne, der mindede om deres bedrifter. Romernes Scipio Africanus, den Engelske Nelson, Lord of the Nile, den Franske Ney, Prince de la Moskova og Russeren Diebitsch Zabalkanski ere paa alles læber.

Karl den Tolvte brugte endog at paaskønne simple soldaters taperhed med at give dem et sligt hædrende tilnavn, naar han havde været vidne til eller erfaret en mandig daad af nogen. Det var ikke en ophøjelse i adelsstand. Dette var en belønning for de dygtigste befalingsmænd. De fleste med Kongens æresnavn hædrede soldater døde ligesaa fattige som den store Karl selv. Men endnu findes hist og her i Svenske og Finske bondestuger saadan soldatadel, der har bevaret et navn, som genkalder kampe, hvilke enhver ven af fædrelandsk kraft vil mindes med beundring.

I vore dage har det ogsaa timets en fredelig videnskabsdyrker, Schlagintweit, af den Russiske Tsar at blive hædret med navnet Zakunlünski. Det

minder om, han har øversteget denne Asiatiske bjerg-ryg, som snart vil danne grænsen imellem det Russiske og Britiske rige, om den end aldrig kan blive en farbar vej til Indien.

6. Antagelsen af et udenlandsk navn er allerede omtalt med hensyn til Tysken, der for øjeblikket ikke kan siges at være i mode. Annerledes er det vel med de Engelsk og Romansk talende folkeslag. Vore forbindelser med dem ere i den siste tid blevne saa hyppige, at manges næringsdrivende kunde finde det ønskeligt at have paa sin slægt, ligesom paa sit skib, et navn der kan udtales og erindres i udlandet.

Dette hensyn blev bedst tilfredsstillet ved den i forrige aarhundre ikke lidet gængse brug at give tilnavnet en Latinsk klang. Ti Romernes sprog har ogsaa det fortrin at det for alle Europæer er det mest tilvante og for deres øre mest vellydende. Heraf kan det forklares at en ægte Gudbrandsdøl blev bekendt som digter under navnet Tullin, og at andre Norske slægter som Arbin, Sadolin ogsaa levede paa denne tid. Endog paa Island, hvor vor nationalitet holdt sig mest uforfalsket, var der ansete mænd, som foretrak at hede Vidalin, Espolin, Thorkelin, Thorlacius fremfor de utallige og derfor ukænnelige og forvexlelige Thorkelson og Thorlakson. Disse Latinlignende tillægsord kunde nemlig, som man ser, med samme lethed dannes af et steds som af en persons navn.

Men nok om dette æmne, der vistnok opklarer adskilligt vedkommende nationale seder og lynne, men som dog af mange anses for at være saa uvigtigt, at det neppe er papiret værd.

Tids-Tavler,

udgivne af

Ludvig Kr. Daa.

Fjerde bind syvende hæfte.

Norske Slægtsnavne	458
Norge i 1876	471
Anmeldelser. Om Kristiania og dets Forhold. Statsforvaltningen i de Forenede Stater. Sveriges historie från äldsta tid till våra dagar. Elze Lord Byrön. Kongeriget Norge og det Norske Folk af Dr. O. J. Broch.	

Kristiania 1876.

I kommission hos Feilberg & Landmark.

Trykt hos A. W. Brøgger.